

Тема 1. Виникнення і розвиток ландшафтного дизайну.

1. Поняття: садово-паркове мистецтво, ландшафтна архітектура, ландшафтний дизайн.

2. Основні стилі архітектури і стилі садів.

<https://youtu.be/B65UWcEmtoM>

<https://youtu.be/0K7XUxRc-cQ>

Універсальні закони та прийоми дизайну в садово-парковому мистецтві. Садово-паркове мистецтво — один з найдавніших видів культури. Сади і парки як способи організації ландшафту відомі з глибокої давнини, вони органічно входили у світ повсякденності, віддзеркалювали стилістичні пристрасті тієї чи іншої епохи, були своєрідними барометрами релігійних або світських поглядів.

Близько 200 років тому в США вперше з'явилося визначення «ландшафтна архітектура». Але історія розвитку стилів ландшафтного дизайну обчислюється багатьма століттями.

Ландшафт – природний територіальний комплекс (ділянка земної поверхні), обмежений природними рубежами, у межах якого природні компоненти (рельєф, ґрунт, рослинність, водойми, клімат, тваринний світ), а також штучні, тобто антропогенні (будівлі, дороги, сільгоспугіддя тощо), перебувають у взаємодії і пристосовані один до одного; 2) загальний вигляд місцевості, пейзаж.

Ландшафтна архітектура – архітектура відкритих просторів, галузь містобудування, мета якої – формування сприятливого зовнішнього середовища для життєдіяльності і відпочинку населення в містах, приміських і курортних зонах, сільській місцевості з урахуванням функційних, естетичних, техніко-економічних вимог. Специфіка галузі полягає в тому, що вона має справу переважно з природними матеріалами та об'єктами – рельєфом земної поверхні, рослинним покривом, водоймами – під час проектування парків, садів, скверів, лісопарків, заміських зон масового

відпочинку. До завдань ландшафтної архітектури входить також озеленення і зовнішній благоустрій житлових дворів, промислових підприємств, транспортних і сільськогосподарських об'єктів. Історично виникла на стику садово-паркового мистецтва і сучасного містобудування.

Історія ландшафтного дизайну

Ландшафтний дизайн, або, як його ще називають, ландшафтне проектування, походить із глибини століть. Коли людина змогла побачити і усвідомити навколишню красу природи, вона вирішила доповнювати її своєю творчістю.

Істотно змінені людиною природні ландшафти, тобто антропогенні ландшафти, починають формуватися ще в місцях поселення і життєдіяльності стародавніх землеробів. Саме в Межиріччі (сучасний Ірак), на думку вчених, виникли перші спроби обробітку садових ділянок.

У період розквіту держав Ассирії та Вавилонії (VIII – VII ст. до н. е.) було винайдено і набуло широкого застосування будівництво на терасах – штучних насипних піднесеннях над поверхнею вулиць. В історії залишилася згадка про знамениті «висячі сади» Семіраміди у дворі Південного палацу (605-562 рр. до н. е.) Навуходоносора II, виконані у вигляді чотирьох терас, які поступово звужувалися догори. На нижніх терасах росли великі дерева, а на верхніх – чагарники і квіти. Сад настільки вражав уяву своєю красою і незвичністю, що потім цей принцип неодноразово застосовували при влаштуванні садів Італії, Персії та інших країн. Також залишилися згадки про великий парк царя Саргона II у VIII ст. до н. е. поблизу м. Хорсбада. Там росли дерева, привезені із заморських країн: платани, кипариси, верби, кедрі, самшит, тополі, а також плодові дерева. Існували в той час і великі парки, спеціально висаджені для прогулянок верхи та полювання, які можна вважати прообразами сучасних лісопарків.

У Стародавньому Єгипті садове мистецтво було так само добре розвинене, як і архітектура. Сади формували за певними законами та розбивали при храмах, палацах і житлових будинках багатих власників. Вони

і були основним озелененням міст. Давньоєгипетський сад поєднував у собі релігійні, утилітарні та естетичні функції.

Єгипетське садове мистецтво.

У Стародавній Греції (Елладі) X-VIII ст. до н. е. садове мистецтво пов'язане здебільшого із завойовницькими походами Александра Македонського, коли в еллінський ландшафтний дизайн було широко включено азійське садове мистецтво. Стародавня Греція знала такі види озеленення, як священні гаї (Геррон), філософські сади і приватні сади. Священні гаї, які мали винятково меморіальний характер: архітектурні споруди, скульптури, природні гаї з джерелами, - з часом перетворилися на спортивні парки. Для бесід учених мужів спеціально створювали філософські сади, площі міст прикрашали рядами посадок уздовж доріг, а приватні сади влаштовували переважно для квітників. Ландшафтний дизайн Еллади вирізнявся пропорційністю. Широко застосовували принципи рівноваги, симетрії та ритму. У давньогрецьких садах, як і в Межиріччі, використовували тераси, на яких висаджували великі дерева, квіти, створювали фонтани, кручені сходи, велику кількість прикрас.

Давньогрецькі сади

Ще Гораций (65-8 рр. до н. е.) писав твори про особливості ландшафтного дизайну Стародавнього Риму. Розквіту ландшафтного дизайну тут сприяв м'який клімат, велика кількість води, гір, наявність багатой флори,

будівельного матеріалу. У Стародавньому Римі також були популярні священні гаї, громадські сади, сади при віллах, сади-іподроми. Внутрішні двори вілл, оточені колонадою, багато оформляли чагарниками, квітами, скульптурами та водоймами. Більшість садів також розбивали на терасах гірських схилів, їх прикрашали квітами, різними архітектурними спорудами, скульптурами і фонтанами. Саме в ландшафтному дизайні Стародавнього Риму з'явилися алеї, перголи, фігурна стрижка дерев і чагарників.

У Китаї садово-паркове мистецтво виникло 3 тис. років тому. Великий вплив на його формування там мали релігія та філософія. Наприклад, вчення даосизму закликала до єднання природи і людини, і це створювало фундамент для формування ідей дизайну. Також величезний вплив мала філософія фен-шуй, яка зародилася ще 6 тис. років тому.

Японські сади також почали формуватися в давнину, початково базуючись на ідеях китайського ландшафтного дизайну, але з часом Японія створила власний національний варіант. Останнім часом у ландшафтному дизайні Європи дуже відомий і популярний японський стиль, наповнений філософією дзен-буддизму і синтоїзму.

Типові китайський (зліва) та японський (справа) сади

Сади Іспанії періоду мавританського панування були поєднанням гармонійної простоти планування і яскравої індивідуальності вирішення. Основний елемент саду – вода. У плануванні обов'язкова наявність внутрішнього дворика (патіо). Влаштовували і багато оформляли аркади. Рослини застосовували екзотичні, але ті, які відповідали іспанському клімату: мандарини, кипариси, апельсини, олеандри. Їх висаджували у вільному стилі

без подальшої стрижки. Газони не були популярні, адже вигоряли через спекотний клімат.

Ландшафтний дизайн Середньовічної Європи характеризується наявністю невеликих садків при монастирях і замках. У монастирських садах вирощували переважно декоративні та лікарські рослини. Планування було суворим, обов'язково влаштовували фонтан або басейн. Сад ділили доріжками на чотири частини і на перетині стежок висаджували кущі троянди або споруджували хрест. Сади були тихі, відокремлені, споглядальні. На території замків зазвичай влаштовували феодалські сади, де були популярні квіти, алеї, вирощували яблуні, розбивали розарії. При великих замках були поширені великі сади, так звані прато. У Середньовіччі вперше з'явилися сади-лабіринти (які спочатку зародилися в монастирських садах, а в майбутньому розвинулися в регулярні та пейзажні парки) і ботанічні сади (при перших університетах).

Своєрідним рубежем у розвитку ландшафтного дизайну стала доба Відродження. У той час акцент робили на гармонізацію ландшафтного дизайну й архітектурного ансамблю. Пильну увагу звертали на сади, у яких було чимало скульптурних ансамблів, штучних водойм і розлогих дерев. Італійський сад того часу – це цілісний високохудожній твір. Усім садам італійського Ренесансу притаманні такі загальні риси:

- розташування на терасах, увінчаних балюстрадами і скульптурами і з'єднаних між собою сходами, із застосуванням каменю, влаштуванням ніш і гротів;
- широке використання води у вигляді фонтанів і водоспадів, басейнів і різних ставків;
- використання переважно дерев із розлогою кроною (дуби і платани, іноді кипариси, маслини, для створення живоплотів — лавр, самшит, кипарис);
- надання неабиякого значення колористиці саду, грі кольорами.

Парки Італії

У Франції в XVII ст. з'явилися сади, виконані в стилі бароко. Планування їх вельми просте, але вони щедро прикрашені квітниками. Природні лісові масиви були популярні як місця для верхової їзди та полювання. Воду використовували у вигляді великих спокійних ставків, створювали канали, водограї тощо.

В Англії ландшафтний дизайн найбільшого розвитку набув у XVIII ст. Основа англійського саду – це природність. Влаштували нібито природні галявини, безкраї луки, групові посадки дерев і чагарників, криволінійні доріжки, ставки зі звивистими берегами. Широко застосовували малі архітектурні форми: альтанки, трельяжі, павільйони, створювали фонтани.

У XIX-XX ст. ландшафтний дизайн в усьому світі набув максимального розквіту. Головними завданнями стали пошук і впровадження нових елементів композиції, прагнення до унісону ландшафтного й архітектурного стилів.

Перлини мудрості

Той, хто має бібліотеку і сад, не потребує більше нічого.

Марк Туллій Цицерон, давньоримський політичний діяч, оратор і філософ

Протягом багатьох століть майстри, які створювали сади і парки, дотримувалися законів і правил, підказаних їм природою і загальних для інших видів мистецтв. У садах сконцентрувалися та злилися воєдино архітектура і живопис, поезія і музика.

Композиція. Як і будь-який твір мистецтва, парк або сад повинні мати композицію.

***Композиція** (від латинського *compositio* – зв'язок, поєднання) – своєрідна вісь твору. Вона зумовлена специфікою виду мистецтва, змістом, призначенням і задумом.*

Частини композиції повинні бути підпорядковані, пов'язані один з одним, цей зв'язок є запорукою єдності, цілісності твору. Композиція повинна визначатися особливостями виду, мистецтва і вимогами стилю. Так, для класичного ансамблю характерні чітка структура, врівноваженість усіх частин і єдина точка зору.

Першою складовою композиції є ставлення творця ландшафту до простору. Від задуму залежить, замкнутий він чи відкритий. У ландшафтному дизайні можна вжити й такі його характеристики, як переповнений, природний чи вільний. Скажімо, старий занедбаний парк або лісові хащі справляють враження замкнутого простору. Відкритий простір – це луки, галявини, долини. Природний простір є чергуванням закритого і відкритого простору: з лісу виходимо на галявину.

Поряд із простором, найважливішим елементом є форма – комплекс засобів і прийомів, які допомагають втілити і розкрити художній зміст. Форма найкраще виявляється за допомогою геометричних фігур: прямокутник, трикутник, овал, коло, хвиляста лінія. У ландшафтному дизайні це силуети дерев, прямі та хвилясті посадки живоплоту, обриси будівель та інших споруд, у тому числі павільйонів, альтанок, фонтанів, мостів.

Лінія – одна з найважливіших властивостей композиції та простору, яка об'єднує всі елементи ансамблю і є своєрідним камертоном твору, надаючи йому настрою. Обриси садів Версаля суворі та регулярні, лінії «Софіївки» – плавні та природні.

Живопліт – посадки з формованих чи таких, що вільно зростають, дерев чи кущів (або їх поєднання) з метою отримання зімкнутих непроникних насаджень. Зазвичай стрижкою їм надають форми зеленої стіни.

Виходячи з призначення, живоплоти бувають одно-, дво-, трирядні та різної висоти.

Фонтан (італ. fontana, від лат. fons, fontis – джерело) – споруда, що слугує основою чи обрамленням для струменів води, які б'ють угору або стікають донизу. Спочатку фонтани споруджували переважно як джерело питної води, але потім поєднання рухомої води з архітектурою, скульптурою і зеленими насадженнями стало одним із засобів створення різних рішень у садовопарковому мистецтві.

Перлини мудрості

Ми працюємо в саду, тому що пам'ятаємо рай.

Томас Беррі, ірландський воєнний лідер

Новітні досягнення науки і практики

Справжнім шедевром сучасного садово-паркового мистецтва є славетні Бахайські сади (м. Хайфа, Ізраїль). Унікальний дизайн, що поєднує геометричні форми, а також вишуканий архітектурний стиль із використанням природних та історичних особливостей пейзажу справляють незабутнє враження на відвідувачів. На терасах розташовано дивовижні сади в перському, індійському та англійському стилях. Вони розроблені у вигляді 9 концентричних кіл, що розходяться від святині в їх центрі. Гравійні доріжки, доглянуті клумби, підстрижені огорожі гармонійно вписуються в дизайн пейзажу. Архітектор Фаріборз Сахба (Іран) проектував сади і керував їх створенням, починаючи з 1987 р. Тераси було відкрито для публіки в 2001 р. Уся територія паркового комплексу охоплює близько 200 000 м².

Єдність (цілісність) і підпорядкованість.

У побудові ландшафтної композиції існує 2 принципи: поділ і об'єднання. Поділ, обмеження окремих частин спостерігається в разі зонування ділянки, виділення різних типів просторів. Кожна із зон несе своє смислове і практичне навантаження, тобто вирізняється певними завданнями, способами оформлення, розмірами, формою тощо. З іншого боку, щоб сад мав гармонійний і цілісний вигляд, необхідно об'єднати різні елементи. Для цього потрібно виявити щось одне, найважливіше, і підпорядкувати йому всі інші частини (це може бути тематичне підпорядкування, домінування кольору, форми тощо).

Ансамбль (від фр. ensemble – разом) – функційно пов'язана сукупність споруд, рослинності та інших елементів ландшафту, приведена до єдності та створення певного художнього образу. Композиційна цілісність і архітектурно-просторова єдність є основними рисами ансамблю.

Пропорції. Наступним основним правилом, яке стосується садово-паркового мистецтва, має бути прагнення до пропорційності та співмірності. Дотримання правильних пропорцій у побудові композиції надзвичайно важливе, тому що дисбаланс у пропорціях спотворить усю картину саду чи парку загалом.

Пропорція має бути присутня в наповненості й рослинами, і кольором та формою елементів: приблизно 60-70 % основного (кольору, форми, маси), 20-30 % додаткового і 10 % контрастного.

Пропорція (від лат. proportio – співмірність; певне співвідношення частин між собою) – це закономірне співвідношення елементів між собою, яке надає твору чи виробу цілісності та гармонійності.

Важливо враховувати і співмірність, адже маленька будова губитиметься на великій території, а величезний будинок, огорожений суцільним глухим парканом на маленькій ділянці, матиме недоречний вигляд.

Для того щоб не помилитися з вибором пропорцій, найкраще використовувати закон золотого перерізу: у випадку розподілу відрізка на 2

частини більша частина відноситься до меншої, як весь відрізок відноситься до більшої частини – 3 : 5 : 8. У разі порушення закону зникає відчуття рівноваги і комфорту.

Баланс (урівноваженість елементів) може бути симетричним або асиметричним. Симетричний баланс – це розташування однакових елементів (наприклад, рослин або клумб) у дзеркальному відображенні щодо певної точки або осьової лінії. Такою точкою чи лінією можуть бути різні елементи ландшафту, наприклад, будинок, веранда або садова доріжка. Асиметричний баланс – різноманіття форм і розмірів, але при цьому гармонія не повинна порушуватися в колірному аспекті, і форми не повинні переважати одна над іншою. Симетрія й асиметрія організують простір саду або парку.

Ритм. Це повторення (чергування) будь-якого елемента ландшафтного дизайну з певним часовим або просторовим інтервалом. Інтервал може бути систематичним (наприклад алея), а може – довільним. Під час проектування ділянки або парку не варто нехтувати ритмом, використання якого може надати композиції або стабільності, спокою і величі, або динаміки і напруги.

Контраст. Цей прийом використовує сильно виражену відмінність просторових форм (світлий – темний, великий – маленький, високий – низький, гладкий – шорсткий тощо).

Контрасту можна домогтися:

- за різними формами: пірамідальна – плакуча, куляста – колоноподібна;
- за фактурою: шорстка та глянцева поверхня листя;
- за кольором рослин або декоративних елементів.

Алея – пішохідна або транспортна дорога в парку, обсаджена з двох сторін рівновіддаленими один від одного деревами, чагарниками або їх групами в певному ритмі.

Нюанс. Це тонкий перехід від одного об'єкта до іншого, що характеризується незначним розходженням у властивостях об'єктів (наприклад, композиція з флоксів світлих тонів із переважанням білих і деякої

кількості рожевих квітів; або композиція з хвойних рослин із поступовою зміною кольору від жовтого до жовто-зеленого, потім яскраво-зеленого і, нарешті, темно-зеленого тону).

Масштабність. Це властивість композиції, яка об'єднує елементи саду за якоюсь однією властивістю. Елементи не повинні ставати стіною, ширмою; необхідно дотримуватися прозорості, елементи композиції повинні відповідати зросту людини.

Закони лінійної та повітряної перспективи. У мистецтві ландшафтного дизайну перспектива слугує відтворенню ілюзії видимого світу. Цей прийом допомагає організувати простір залежно від поставленого завдання.

Перспективою називають зорову зміну предметів у міру їхнього віддалення від спостерігача.

Лінійна перспектива – це зміна величини і форми предмета в міру віддалення від нього:

- що далі предмет перебуває від нас, то меншим він здається; усі паралельні лінії в перспективі сходяться на лінії горизонту в одній точці;
- вертикальні лінії в перспективі завжди залишаються вертикальними;
- для посилення перспективи рекомендовано висаджувати більші рослини на передньому плані й у міру віддалення від точки огляду вибирати менші за розміром і обсягом рослини, а також збільшувати відстань між ними.

Повітряна перспектива – зміна кольору, яскравості та чіткості предмета в міру віддалення від спостерігача. Різні кольори по-різному змінюються в міру віддалення від глядача: жовтий колір стає зеленим; помаранчевий – брудно-червоним; зелений – блакитно-синім; фіолетовий колір розчиняється; білий виглядає більш ефектно на темному тлі й здається ближче, ніж

насправді; чорний розчиняється і світлішає; червоний наближає предмет до глядача; синій, навпаки, видаляє. Дерева з м'яким контуром і листям холодного відтінку слід розміщувати на дальньому плані. Там само розміщують сині та блакитні плями квітників і темні хвойні або листяні композиції.

Колорит. Естетичної єдності пейзажу або ландшафту парку чи ділянки надає колорит – колірний лад, який впливає на настрій, наповнює душу радістю чи сумом. Важливо, щоб колір споруди-домінанти гармоніював із рельєфом місцевості й особливостями пейзажу, колоритом навколишніх рослин. В ідеалі він не повинен бути занадто блідим або занадто кричущим.

Зі зміною пір року змінюється весь вигляд садового комплексу: весна – у ніжно-пастельних тонах, літо – яскрава зелень, синя гладь води, бризки фонтанів, осінь – золото дерев із яскравими вкрапленнями червоного кольору, усе це в поєднанні з архітектурою щоразу читається по-новому.

Пейзажна картина – частина простору саду, яку візуально можна виділити із загального простору, подумки уклавши в рамку.

Побудова пейзажної картини. Будь-який парк чи сад має домінанту – основний об'єкт, який тримає композицію і заради якого вона створена. Переважно це великі архітектурні споруди: палаци, будинки. Якщо розглядати маленьку частину парку, садиби, то це може бути павільйон, альтанка, місток. При цьому всі елементи пейзажної картини повинні проглядатися, не закриваючи і не затуляючи один одного.

Плавність переходів – дуже важливий принцип, особливо для висадки рослин. Висота рослин і розмір листя повинні змінюватися плавно і за принципом: високі дерева (як і квіти) садять на задньому фоні, потім – середні і спереду – маленькі. Завдяки цьому досягають глибини ландшафту. Під час складання дизайнерського проекту вкрай важливо дотримувати поступовості переходів від одного елемента до іншого. Відповідність розмірів сусідніх елементів і плавний їх перехід є дуже важливими. Величезна скульптура, яку поставили в маленькому саду, буде мати дивний і

безглуздий вигляд, а фонтанчик маленького розміру ніхто не помітить на великому відкритому просторі.

Акцент – у садово-парковому мистецтві – підкреслення деталі (групи дерев, дерева або чагарнику) в загальній пейзажній картині. Акцентовою деталлю пейзажу може бути скульптура, альтанка чи будь-яка інша архітектурна форма.

Віста (від італійського вигляд) – вузька перспектива, спрямована обрамлювальними площинами в бік найвиразнішого елемента ландшафту – фокуса перспективи. Включає в себе точку огляду (місце, звідки сприйняття оптимальне), обрамлення («пейзажна рама», яка фіксує вигляд), середній план (зазвичай це куліси з рослин, які не повинні відволікати увагу від головного) і завершальний кульмінаційний об'єкт огляду. Зоровим фокусом можуть бути, наприклад, архітектурні споруди, пам'ятники, озеро, пагорб, незвичайне за формою і кольором дерево, освітлена сонцем галявина в кінці просіки або затіненої алеї тощо.

Простота і природність. У природі все просто, красиво і доцільно, що і приваблює людину, тому в ландшафтному дизайні не повинно бути нагромадження складних елементів, форм і різноманіття кольорів і відтінків – достатньо двох-трьох та їх повторень в основних елементах. Усе в ландшафтному дизайні має дарувати радість від спілкування з природою, підкреслювати її унікальність, красу і витонченість, тому не варто застосовувати численні елементи зі строгими формами і штучні рослини.

Патіо – внутрішній двір житлового будинку, який композиційно пов'язаний з інтер'єрами будинків і має такі елементи, як фонтан, декоративний басейн, кам'яне мощення тощо.

Перлини мудрості

Догляд за садом приносить більше радості, ніж панування над усім світом.

Діоклетіан, римський імператор

